

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІКА ШКОЛИ

НУШ цього річ відкрив своє двері першачкам <i>Олександра Савченко. Початкова освіта в контексті ідей нової української школи</i>	4
Про педагогічну технологію «РОСТОК»: автор – освітянам і батькам	11
Віктор Огнев'юк. Український учитель: кроки на зустріч. Інтерв'ю Віктора Огнев'юка, академіка НАПН України, ректора Київського університету імені Бориса Грінченка, головному редактору журналу Ользі Виговській	15
Галина Шевченко. Краса духу вчителя: теорія і практика ..	25
Тетяна Годацька. Булінг як соціально-психологічний феномен	40
Українські діти за МИР: участь у проектах ЮНЕСКО <i>Марія Глоба, Юрій Сватко. Грай на боці ЮНЕСКО: ігрова сесія-2018 імітаційної рольової гри</i> «Модель ЮНЕСКО в АРТЕКУ:	48
• <i>Валентина Лукашук, Тетяна Василенко, Катерина Рябченко, Олена Хоменко. Міжкультурне взаємозбагачення</i>	50
• <i>Лідія Хара, Ірина Крищина. Правовий діалог «Маю право на... Я – людина»</i>	56
• <i>Тетяна Федунова, Олена Клопотенко. «Діти – посліди миру»: рух юних лідерів</i>	57
• <i>Неля Кожевнікова. Співпраця НВК «Оболонь» із асоційованими школами ЮНЕСКО</i>	59
• <i>Надія Ананьєва. Міжнародний день миру у полілінгвістичній гімназії</i>	60
До 100-річчя В. О. Сухомлинського: маємо ЕТАЛОН <i>Василина Хайруліна. В. О. Сухомлинський зі мною</i>	66

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

Проект «Педагоги-новатори в Україні» – НУШ! <i>Ольга Виговська. Директор-новатор – натхненний скульптор школи добротворення. Про діяльність директора НВК № 61 м. Дніпра – С.А. Гавриш</i>	72
НАШІ ЮВІЛЯРИ	104

CONTENTS

SCHOOL PEDAGOGICS

<i>Oleksandra Savchenko. Primary education in the context of the ideas of the New Ukrainian School</i>	4
<i>On ROSTOK pedagogical technology: the author addresses educationalists and parents</i>	11

ДИРЕКТОР
ШКОЛИ
ЛІЦЕЮ
ГІМНАЗІЙ

МОН. НАПН

Всеукраїнський
науково-практичний
журнал: рецензований

ISSN 2309-7744

Key title: Direktor shkoli, liceu, gimnazii.
Abbreviated key title: Dir.shk.liceu gimn.

Свідectво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія KB № 20652 – 10472 ПР
від 31.03.2014

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ
З ПЕДАГОГІЧНИХ, ПСИХОЛОГІЧНИХ
І ФІЛОСОФСЬКИХ НАУК

SCIENTIFIC PROFESSIONAL EDITION
ON PEDAGOGICAL, PSYCHOLOGICAL,
AND PHILOSOPHICAL SCIENCES

Передплатний індекс

22953

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Головний і науковий редактор

Ольга ВИГОВСЬКА

Зміст та анотації англійською

Світлана ПЕРВАК

Ольга ЗЛОТНИКОВА

Коректура

Наталія ВАСИЛЕНКО

Ольга ВИГОВСЬКА

Бібліографічний редактор

Наталія ТАРАСОВА

Верстальник

Дмитро МИРОНЕНКО

Відповідальний редактор

Ольга ВИГОВСЬКА

* * *

THEY WORKED ON EDITION:

Chief and Scientific

Olha VYHOVSKA

Annotations in English

Svitlana PERVAK

Olha ZLOTNIKOVA

Proof-readers

Nataliia VASILENKO

Olha VYHOVSKA

Bibliographic editor

Nataliia TARASOVA

Makeup

Dmytro MYRONENKO

Accountable Editor

Olha VYHOVSKA

© О.Виговська, ідея та концепція
© О.Виговський, дизайн та оформлення
© Всеукраїнський науково-практичний журнал
«Директор школи, ліцею, гімназії», 2018
© Всеукраїнський центр ім. М. Пирогова

СПІВЗАСНОВНИКИ:

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ім. М.П. ДРАГОМАНОВА

ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ

ім. Г.С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР

ім. М. ПИРОГОВА

Редакційна рада

Голова **Василь КРЕМЕНЬ**

Віктор **АНДРУЩЕНКО**

Анаїда **АМІРХАНЯН**
(Вірменія)

Володимир **БЕХ**

Іван **БЕХ**

Оксана **БЕЛКІНА**

Надія **БІБІК**

Володимир **БОНДАР**

Тетяна **БОРЗЕНКОВА**

Людмила **ВАЩЕНКО**

Ольга **ВИГОВСЬКА**

Ролф **ГОЛОБ**
(Швейцарія)

Ольга **ГРИВА**

Микола **ГУЗИК**

Анатолій **ДЕРКАЧ** (Росія)

Петро **ДМИТРЕНКО**

Лілія **ДОНСЬКА**

Олександра **ДУБОГАЙ**

Карлхайнц **ДЮР** (Німеччина)

Галина **ЕЛЬНІКОВА**

Наталія **ЗАВАДОВСЬКА**

Людмила **КАЛІНІНА**

Людмила **КАРАМУШКА**

Валентин **КРУДУ**
(Республіка Молдова)

Володимир **ЛУГОВИЙ**

Олександр **ЛЯШЕНКО**

Василь **МАДЗИГОН**

Сергій **МАКСИМЕНКО**

Юрій **МАЛЬОВАННИЙ**

Валентин **МОЛЯКО**

Віктор **ОГНЕВ'ЮК**

Віктор **ОЛІЙНИК**

Наташа **ОНДРУШКОВА**
(Словаччина)

Іван **ОСАДЧИЙ**

Надія **ОСТРОВЕРХОВА**

Людмила **ПАРАЩЕНКО**

Світлана **РУДАКІВСЬКА**

Олександра **САВЧЕНКО**

Ганна **САЗОНЕНКО**

Анатолій **СОЛОГУБ**

Сергій **СТЕПАНОВ** (Росія)

Олег **ТОПУЗОВ**

Георгій **ФІЛІПЧУК**

Василина **ХАЙРУЛІНА**

Наталія **ЧЕПЕЛЄВА**

Олена **ЧИНОК**

Раїса **ЧУМІЧЕВА** (Росія)

Галина **ШЕВЧЕНКО**

The Ukrainian teacher: getting closer. The interview of Viktor Ohneviuk, Academician of the NAES of Ukraine, Rector of Borys Grinchenko Kyiv University to Olha Vyhovska, Chief Editor of the Journal15
Halyna Shevchenko. The beauty of teacher's spirit: theory and practice25
Tetiana Godetska. Bulling as a socio-psychological phenomenon40

Ukrainian children for PEACE:

participation in UNESCO projects

Mariia Hloba, Yurii Svatko. Play on UNESCO's side: Game session-2018 of the imitation role play "UNESCO Model" in Artek48

• *Valentyna Lukashuk, Tetiana Vasylenko, Kateryna Riabchenko, Olena Khomenko*. Intercultural mutual enrichment50

• *Lidiia Khara, Iryna Krytsyna*. Legal dialogue "I have the right for... I'm a human being"56

• *Tetiana Fedynova, Olena Klopotenko*. "Children are ambassadors for peace": the movement of young leaders57

• *Nelia Kozhevnikova*. Cooperation between TEF "Obolon" and UNESCO associated schools59

• *Nadiia Ananieva*. International Peace Day in the polylinguistic gymnasium60

To the 100th anniversary of V.O. Sukhomlynskyi: We've got a BENCHMARK

Vasylyna Khairulina. V.O. Sukhomlynskyi is with me66

SCHOOL MANAGEMENT

All-Ukrainian project 'Teachers-innovators in Ukraine' – for New Ukrainian school!

Olha Vyhovska. Innovative principal – enthusiastic sculptor of the virtuousness school. On the activity of principal of TEF № 61, the city of Dnipro, Svitlana Andriivna Havrysh72
OUR JUBILEES104

Електронна пошта редакції: jurnal.director@gmail.com

Тел. редактора: +38 (067) 955-03-40; +38 (063) 064-12-46.

Наш сайт: <http://director-ua.info>

<http://director.npu.edu>

Повний або частковий передрук матеріалів журналу «Директор школи, ліцею, гімназії» можливий лише за письмовою згоди редакції.

Журнал № 2 рекомендовано до друку Вченою Радою НПУ ім. М.П. Драгоманова, протокол № 12 від 05.04.2018 року.

Підписано до друку 10.06.2018 р. Формат 70×100 1/16.

10 обліково-видавничих арк.

PDF-формат.

Всеукраїнський центр ім. М. Пирогова

Свідцтво: ДК № 6047 від 27.02.2018 р.

УКРАЇНСЬКИЙ УЧИТЕЛЬ: КРОКИ НА ЗУСТРІЧ.

Інтерв'ю Віктора ОГНЕВ'ЮКА,
академіка НАПН України, ректора Київського
університету імені Бориса Грінченка, головному
редактору журналу Ользі ВИГОВСЬКІЙ

Метою цього інтерв'ю є окреслення пріоритетних кроків для залучення молоді до педагогічної діяльності та розкриття значення кваліфікованої праці педагогів для суспільного поступу та створення додаткової цивілізаційної вартості.

На цьогорічних Зборах Академії зацікавив виступ Віктора Огнев'юка. Складалося враження, що про всі проблеми, які сьогодні актуальні й важливі, у прямому смислі – доленосні, Віктор Олександрович у своєму виступі означив, а головне – це передбачення й застереження, якими він поділився з учасниками зборів, більш того, зазначив і що робити як освітянам, так і високопосадовцям з ОСВІТОЮ, а отже – для Країни.

Ця інформація насамперед важлива для керівників шкіл, ліцеїв, гімназій, тому на моє прохання в цьому числі журналу це інтерв'ю Віктора Олександровича.

Ключові слова: аватар, учитель, покоління, освіта, лідерство, компетентність, заробітна плата, професійний розвиток, людський капітал, додаткова цивілізаційна вартість.

Ми сформулювали декілька найактуальніших, найдавніших, а отже найболючіших та одночасно і критеріальних/«водороздільних» питань стосовно освіти: її ролі для держави, ставлення до неї уряду й суспільства; **вчителя:** його статус, винагорода, професійна підготовка, захищеність в країні; **про різне:** яке воно – сучасне цифрове покоління, як працює людський мозок, хто такі «педагоги-аватари». Відповіді¹ на означені питання структуровано й подано на С. 15-24, тож знайомтеся!

¹З роздумами, передбаченнями й пропозиціями В. Огнев'юка знайомтеся також за статтею: Віктор ОГНЕВ'ЮК. «Аватари» поступу // РІДНА ШКОЛА, 2017. – №9-10 (вересень-жовтень). – С. 17-24.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БУМ та ДІТИ ЦИФРОВОЇ ЕРИ – об'єкти постійної уваги вчителів

Покоління Z (середина 1990-х – до 2010 року) є першим, для якого світ життя і світ цифрових технологій – невіддільні. Покоління Альфа приходить у світ після 2010 року. У 2003-му році створений на нашій планеті об'єм інформації складав **5 мільярдів гігабайт**. У 2007 році створено, збережено і скопійовано **161 мільярд гігабайт** цифрового контенту. Це дванадцять стелажів книг висотою, яка дорівнює відстані від Землі до Сонця, або шість тонн книг з розрахунку на одну людину. У 2010-му, коли народилися перші представники покоління Альфа, цей обсяг досяг **988 мільярдів гігабайт**. Щорічний приріст інформації протягом першого десятиліття XXI століття почав дорівнювати майже **250 млрд. гігабайт**. За інформацією IDC, у 2011 році було створено **1,8 зетабайтів (1,8 трильйони гігабайтів)** інформації. У 2012-му темпи приросту різко зросли, а загальна кількість створеної інформації досягла **2,8 трильйони гігабайтів**. Відповідно до прогнозів, у 2020 р. вона становитиме **40 трильйонів гігабайт**.

Віктор ОГНЕВ'ЮК

Ректор Київського
університету імені
Бориса Грінченка, доктор
філософських наук, дійсний
член НАПН України

КЛЮЧОВА ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ – ПЕДАГОГ: проблеми матеріального неблагополуччя

Педагог за своїм соціальним становищем займає найнижчі сходинки у соціальній ієрархії, а за способом мислення і діяльності, зазвичай, є хранителем стереотипів минулого. Через це він відчуває значний психологічний дискомфорт, що, своєю чергою, негативно позначається на результатах освіти – якості знань випускників шкіл, професійних ліцеїв, коледжів та університетів. Орієнтований на культурний спадок українського села або міфологеми радянського періоду, педагог не може стати носієм і лідером нового поступу не лише тому, що його ментальність мало змінилася, а насамперед через те, що його, крім власного сумління, ніщо не мотивує до зміни цієї ментальності та здійснення переходу до взаємодії з учнями під час перетворення навчання на захопливе дослідження проблем і шляхів їх вирішення. **Ця мотивація може постати за однієї ключової умови – реформи оплати праці в системі освіти, зміни соціального статусу педагогічних і науково-педагогічних працівників із людей незаможних на представників середнього класу.**

* * *

«...Найефективніші освітні системи у світі, принаймні за критеріями PISA, чудово розуміють важливу роль фахових, мотивованих і добре оплачуваних учителів. Сінгапур, Південна Корея і Фінляндія мають дуже високі вимоги до педагогів.

Щоб стати вчителем, потрібно пройти надзвичайно ретельну підготовку, не лише досконало опанувати профільний предмет, а й навчитись, як спілкуватися з учнями, бути наставником, керувати класом, оцінювати здібності й уміння тощо» [6, с. 109].

На превеликий жаль, в Україні допоки не вироблено комплексного вирішення проблем, пов'язаних із професійною підготовкою педагогів, зміною їхнього соціального становища та реформуванням освіти. За даними Державної служби статистики України, середньомісячна заробітна плата у 2016 р. в галузі освіти складала від 3 178 грн у січні до 4 936 грн у грудні, а це – близько **70%** середньомісячної заробітної плати працівників усіх галузей економіки та у 1,5 раза менше від заробітної плати у промисловості [8]. Навіть після підвищення заробітної плати педагогів на 50%, починаючи із січня **2017-го**, її розміри значно нижчі, ніж у багатьох інших галузях і суттєво відрізняються за регіонами. Якщо у Києві середня заробітна плата працівників освіти (лютий **2017 р.**) становила 7 490 грн [9], то в Київській області – лише 5 153 грн [10].

Такий низький рівень заробітної плати в освіті не лише не мотивує молодих людей до обрання професії педагога, а й не може забезпечити необхідного відтворення працівників сфери освіти, що призводить до значної кількості вакансій. За два останні навчальні роки кількість вакантних посад педагогічних працівників у загальноосвітніх навчальних закладах України збільшилася в 1,7 раза. Найбільшою проблемою для працівників освіти є те, що вони, навіть у найвіддаленішій перспективі, не можуть вирішити питання придбання, а найближчій – оренди житла. Невмотивовано низьке й принизливе соціальне становище працівника освіти є загрозою для країни, адже знедолена і занурена у соціальні проблеми невлаштованості власного життя людина переваж-

но не може повноцінно виконувати свої обов'язки.

У передвоєнному 2013 році за одну годину український учитель у середньому заробляв 12 гривень (1,5 дол.), лікар – 10 гривень (1,25 дол.), а в Бельгії оплата праці за годину працівника освіти становила 24,52 євро, Болгарії – 6,66 євро, Чехії – 12,22, Німеччині – 31,38, Іспанії – 25,10, Латвії – 6,74, Литві – 9,19, Угорщині – 10,53 євро. У Польщі одну годину роботи вчителя на той час оцінювали у 17,44 євро, Португалії – 21,58, Румунії – 6,65, Словаччині – 10,16, Фінляндії – 24,97, Швеції – 23,10, Великій Британії – 20,73, Швейцарії – 33,60, Хорватії – 13,71, Австрії – 27,67 євро. Тобто за годину роботи український учитель міг купити лише 1 літр бензину, німецький – 22 літри (ціна 1 літра пального – 1,4 євро), польський – 15-16 літрів (1 літр – 1,05 євро), австрійський – понад 20 літрів (ціна 1 літра – 1,3 євро) [4].

Що змінилося із 2013 року? Зарплата вчителя вищої категорії, якому в 2017 р. підвищили розряд у тарифній сітці з 12-го до 14-го, нині становить від 5 266 до 6 841 гривні. Учителі без категорії отримують від 3 960 до 4 853 гривень [14].

Якщо ми розділимо середню заробітну плату в освітній галузі, що становила по м. Києву у березні 2017 року 7 337 гривень [11], на тридцять календарних днів, то отримаємо лишень 244,5 гривень (у перерахунку – 9,0 доларів), які працівник освіти може витратити на своє щоденне життя.

Матеріальне неблагополуччя педагогів: «КРОК – ВПЕРЕД, ДВА – НАЗАД»...

Цінуючи кожен крок уряду у напрямі підвищення оплати праці працівників освіти, водночас не можемо не звернути увагу на те, що молоді вчителі фінансово є найменш мотивованими. Їхню працю оцінюють у 55 гривень за один урок із 72 уроків, що випадають протягом місяця на одну ставку, або 27,5 гривень за одну годину робочого часу на місяць. Його купівельна спроможність практично не зросла. Як і раніше, за одну годину своєї праці молодий учитель може купити лише один літр бензину. *І хоча становище педагогів зі стажем роботи дещо поліпшилося, чи можемо за таких обставин розраховувати, що до школи, як це передбачається згадуваними вище концептуальними засадами, прийде «людина-лідер, яка може вести за собою», «успішний учитель і фахівець», котрий «вирішить дуже багато питань щодо якості викладання, обсягу завдань, комунікацій з дітьми та адміністрацією школи»?*

Закон України «Про освіту» [3], прийнятий Верховною Радою у вересні 2017 р., покликаний був вирішити означену проблему. Так, згідно зі статтею 61 передбачено встановити посадовий оклад педагогічного працівника (найнижчої кваліфікаційної категорії) на рівні трьох мінімальних заробітних плат. Це є основою для зміни системи оплати праці педагогічних працівників і дає можливість вирішити проблему мотивації молодих педагогів. Проте перехідними положеннями закону, зокрема п. 6, Кабінету Міністрів України доручено забезпечити до 2023 року поетапну реалізацію положення частини другої статті 61 цього Закону, передбачивши при цьому щорічне збільшення посадового окладу педагогічного працівника найнижчої кваліфікаційної категорії до чотирьох прожиткових мінімумів для працездатних осіб пропорційно розміру збільшення доходів Державного бюджету України порівняно з попереднім роком, і затвердити відповідні схеми посадових окладів (ставок заробітної плати). *Ця законодавча неузгодженість не дає відповіді на ключове запитання – яким же буде розмір базового посадового окладу педагогічного працівника? Така суперечність вносить сум'яття у середовищі освітян, ослаблює віру у реальність реформи, а також дезорієнтує молодь, яка хотіла б працювати на освітянській ниві.*

Підвищення з 1 січня 2017 року мінімальної зарплати до 3 200 гривень та збереження посадового окладу педагогічного працівника (найнижчої кваліфікаційної категорії) на рівні трьох мінімальних заробітних плат зробило б зарплату у сфері освіти більш адекватною складності та напруженості професійної діяльності педагогів. Однак, як зазвичай буває, таких коштів у Державному бюджеті не знайшлося, що й створило ситуацію невизначеності. Прикро, що черговий раз перемогла логіка заощаджень на людському розвитку, а отже, – майбутньому держави. Звісно, лише підвищенням заробітної плати проблему педагога не вирішити. Тож потрібен непопулярний крок – переатестація всіх педагогічних працівників як умова високої оплати праці. Це дало б можливість зробити рішучий крок до повноцінної реформи освіти, а нові посадові оклади стали б добрим сигналом для майбутніх педагогів.

Рекомендації ЮНЕСКО/МОП про становище вчителів

В Україні все ще ігнорують приписи згаданих Рекомендацій, не зважаючи на те, що цей документ було прийнято понад 50 років тому. Водночас врахування його змісту в законодавстві України може суттєво посилити правовий захист учителів. Зокрема, пункт 46 цих Рекомендацій передбачає, що «вчителям мають бути забезпечені достатні гарантії проти свавільних дій, які стосуються їх професійного становища або кар'єри». Під час законодавчого впровадження таких норм може постати проблема із трактуванням різних положень або понять на кшталт «свавільних дій», що потребує пошуку однозначніших термінів, які реально гарантуватимуть права педагогів.

Згадувані **Рекомендації охоплюють настанови щодо взаємодії вчителів і батьків учнів**: «67. В інтересах учнів належить докладати всіх можливих зусиль для забезпечення тісної взаємодії між учителями і батьками. Проте вчителі повинні бути захищені від надмірного та невинного втручання батьків у питання, які за своїм характером входять до кола професійних обов'язків учителів». Більше того, тут є доволі чіткі процедури розгляду скарг, що унеможливають упереджені висновки: «68. (1) Батькам, які мають скаргу на школу або вчителя, має бути надано можливість обговорити її спочатку з директором школи і вчителем, який має до цього відношення. Будь-яка наступна скарга, скерована до вищих інстанцій, по – винна бути представлена у письмовому вигляді, і копія має бути направлена вчителю, який має до неї стосунок. (2) Розгляд скарг має проходити так, аби учителям було надано повну можливість захищатися в умовах справедливості і щоб процесу розгляду не надавалося будь-якого оприлюднення». Як бачимо, **ЮНЕСКО і Міжнародна організація праці (МОП) уже давно визначилися із багатьма процедурними питаннями щодо розгляду скарг на вчителів, чого, зокрема, бракує українському законодавству**.

До цих Рекомендацій варто привернути увагу засобів масової інформації, які не повинні допускати, «щоб процесу розгляду не надавалося будь-якого оприлюднення». В умовах, які склалися в суспільстві, завчасне оприлюднення інформації про ті чи інші скарги на педагога може призвести до трагічних наслідків у людських долях. Учителі виявився не готовим до того, що кожен учень може знімати навчальні заняття і транслювати їх у реальному часі. Інтернет-простір переповнений відеоматеріалами не дуже вдалих педагогічних експериментів, а часом і відверто антипедагогічних дій учителів. Подібні дії не сумісні з педагогічною діяльністю, проте висновки щодо цього мають робити висококваліфіковані фахівці, а вчителів, якщо це доказано, позбавляти права на педагогічну діяльність. **Ці проблеми однаково стосуються педагогів – у контексті засвоєння етики педагогічної діяльності; керівників навчальних закладів – формування і підтримування культури освітнього процесу; органів управління освітою – підтримки управлінської культури та підбору кадрів, зокрема, керівників; законодавців – у контексті вдосконалення законодавства щодо процедур правового захисту педагогічних і науково-педагогічних працівників від неправомірного втручання**.

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВЧИТЕЛІВ:

морально-психологічний тиск суспільства

Педагогічна професія є найнезахищенішою від постійного морально-психологічного тиску суспільства. Спадщини минулого не вдасться перебороти, допоки певні чиновники дають указівки чи рекомендації педагогам, що не є їхніми професійними обов'язками. Доволі часто педагоги також потерпають від необґрунтованого втручання батьків у їхню професійну діяльність, що суперечить Рекомендаціям ЮНЕСКО/МОП про становище вчителів (1966 р.) [18].

Певну роль у формуванні негативного образу вчителя відіграють і засоби масової інформації, що вкрай рідко пропагують педагогічну працю як гідну наслідування. Натомість досить оперативно висвітлюють будь-яку непривабливу ситуацію. Психологічно вихолощений, морально і матеріально принижений педагог не витримує такого тиску, професійно вигорає, що призводить до напружених відносин з учнями, батьками та власною родиною. До протистояння такому тиску вчителя ніхто ніколи не готував, а це, своєю чергою, ставить перед системою педагогічної освіти питання щодо необхідності враховувати зазначені обставини. Український учитель повинен мати право на неупереджений розгляд скарг щодо своєї роботи.

КРОКИ, ЩО СПРИЯТИМУТЬ ПОЯВИ ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ ГЕНЕРАЦІЇ

Суспільство має бути зацікавленим у тому, щоб, як зазначено в Концептуальних засадах, «...школа отримала нового вчителя, котрий зможе стати агентом змін». Для досягнення поставленої мети потрібно виробити систему цілеспрямованих кроків, які передбачатимуть, окрім реального підвищення заробітної плати і посилення правового захисту педагогів, нові підходи до їхньої професійної підготовки та розвитку.

КРОК 1. Першим кроком на цьому шляху повинна стати зміна процедур відбору вступників на педагогічні спеціальності, які мають передбачати не лише врахування залишкових шкільних знань, за результатами зовнішнього незалежного оцінювання, а й тестування рівня сформованості емоційного інтелекту – вміння управляти собою та своїми стосунками з іншими людьми. Емоційні центри людини входять до лімбічної системи і є відкритими до впливу інших людей [16, с. 22-23], а праця педагога – це, насамперед, взаємодія з людьми. Тому вчительська професія є найвключенішою у різні типи взаємних впливів людей, що потребує набуття особливої комунікативної компетентності, а також вміння управляти собою. Очевидно, що розвиток емоційного інтелекту і комунікативної компетентності має стати одним з найважливіших пріоритетів у підготовці педагога. Варто зважати на те, що вчитель взаємодіє із суб'єктом, який має власне ставлення до всього, що йому пропонують під час освітнього процесу. Без розуміння цієї простої істини місія педагога стає нездійсненною, оскільки сьогодні він – не ретранслятор знань,

а організатор і координатор взаємодії учнів в освітньому процесі, наставник, покликаний надихати до співпраці у навчальній діяльності та до особистісного розвитку.

Відомий американський психолог **Д. Гоулман** вважає, що емоційна обдарованість є метаздібністю, а «люди, які є знавцями емоцій, – ті, хто чудово опановує свої почуття і до того ж розшифровують почуття інших людей та успішно користуються цим, – мають перевагу у будь-якій сфері життя, чи то романтичних та інтимних стосунках, чи схопленні у польоті не відображених у словах правил, що визначають успішність в організаційній політиці» [там само, с. 78]. Без розвиненої емоційної складової інтелекту неможливо стати лідером ані для себе, ані для інших людей. Очевидним є те, що емоційна обдарованість є не лише бажаною, а й обов'язковою умовою для всіх, хто має відношення до управління людьми, і, насамперед, для кожного, хто працює у сфері освіти.

Тільки той педагог, котрий володіє своєю емоційною сферою та вміє розпізнавати рівень емоційного інтелекту своїх вихованців, «читати» їхні емоційні стани та вибудовувати найдоцільнішу систему взаємодії, – може розраховувати на успіх. Він має справу з людьми, різними за темпераментом, вдачею та здібностями. Без вміння зважати на присутність у кожній людині іншості педагог стає професійно непридатним. Розуміння емоційного чинника у взаєминах з учнями і студентами вирізняє талановитих педагогів від інших колег. Педагог має володіти здібностями, які допомагатимуть йому скеровувати колективні емоції у потрібне

річище, створювати приязну атмосферу, вміло долати негативні настрої та досягати поставлених цілей. Психологічна компетентність учителя значною мірою визначає його професійний успіх.

Зважаючи на те, що педагог постійно перебуває серед людей, тобто у стані постійної взаємодії лімбічної системи, своєрідної емоційної суміші, в яку кожен додає свою емоцію, учитель повинен уміти визначати час і обставини, аби оперативно додати свій «інгредієнт» заради зняття напруги і створення атмосфери довіри. У цьому і полягає сутність професії педагога як мистецтва, що цілковито спростовує ідею стандартизації педагогічної діяльності. Для формування професійних компетентностей педагога важливо розвивати всі складові емоційного інтелекту – самосвідомість, самоконтроль, соціальну чутливість і управління взаєминами з усіма учасниками освітнього процесу. Самосвідомість і самоконтроль є важливими особистими навичками, що допомагають педагогу володіти собою та керувати власними емоціями. Розвиток емоційної самосвідомості педагога у зазначеному контексті – одне з найважливіших завдань педагогічної освіти.

КРОК 2. Учитель – не хірург, який має зробити операцію людині, котра перебуває у наркотичному сні відповідно до затвердженого протоколу. Він – митець, який має вирішити – чи проблема лише у процесі взаємодії зі своїм «клієнтом». Учитель – не актор, який грає одну і ту саму роль протягом років для різних аудиторій. Він – творець, котрий щодня грає лише власну роль не для пасивних глядачів, а для співучасників дійства

і співавторів сценарію, які не змінюються протягом тривалого часу, постійно потребують живлення мотивації для зацікавленої участі в освітньому дійстві.

Концепція Нової української школи уперше в історії вітчизняної освіти порушує питання вчителя-лідера, що спонукає до віднайдення шляхів становлення саме такого педагога. Психологічна компетентність та розвинений емоційний інтелект є основою, на якій зростає вчитель-лідер. Чому педагогічне лідерство є таким важливим у контексті реформування освіти? Насамперед тому, що реформу можуть здійснити цілісні особистості, які повсякденно виявляють характер у дотриманні своїх цінностей і принципів. Василь Сухомлинський був переконаним у тому, що «талант педагога збільшується вдесятеро, якщо його праця надихається цінностями» [13, с. 199]. Справжня педагогіка, як і справжнє лідерство, завжди опираються на цінності. Без них і перше, і друге перетворюються на свої антиподи. Лідерство передбачає проактивність, що є вкрай важливим для здійснення реформи. Десять відсотків проактивних педагогів-лідерів можуть зробити процес реформи успішним і незворотним. Важливість педагогічного лідерства ще й у тому, що воно передбачає досконале володіння мистецтвом самоуправління як винятково важливим чинником професійного успіху. Вміння бути лідером для самого себе передбачає, що педагог має сформовані ціннісні пріоритети, цілі життя та сповна усвідомлює свою місію. Учитель-лідер постійно прагне самовдосконалення, опановує нові методи і технології освітньої діяльності та актуалізує знання зі свого предмета. Тобто важливим є те, що і в який спосіб він це робить. Підготовка

педагогів на засадах лідерства може стати другим кроком, що сприятиме появі вчителя нової генерації.

КРОК 3. Третім сприятливим кроком для **плекання вчителя – агента змін** – має стати відмова від уніфікації педагогічної освіти та намагання стандартизувати педагогічну діяльність. *Реформа педагогічної освіти не може базуватися лише на одній концепції для всіх навчальних закладів, що здійснюють підготовку до професійної діяльності у сфері освіти. Потрібно відкрити можливість для здорової конкуренції різних концепцій, що, своєю чергою, сприятиме появі оригінальних підходів, варіативності, різним інституційним формам, подоланню вузькофункціонального підходу до професійної педагогічної підготовки задля формування особистості педагога-лідера. Важливо, щоб університети змогли забезпечити баланс між теоретичною та практичною складовими професійної підготовки шляхом посилення її практико-зорієнтованої компетентнісної спрямованості. З цією метою варто виділити 50 відсотків навчального часу для оволодіння практичними навичками та безпосередньої практики у закладах освіти.* Модель неперервної педагогічної освіти має ґрунтуватися на забезпеченні конкурентності, нелінійності, варіативності, відкритості, суб'єктності, принципах наступності, неперервності, співробітництва, відповідності змісту, запитам соціуму, поєднанні традицій та інновацій, творчості і соціального партнерства.

КРОК 4. Важливим компонентом педагогічної освіти має стати людино- і дитинознавство. Це варто виокремити як четвертий крок, що наблизитиме прихід нового вчителя. Вища педагогічна школа, на жаль, призабула базові положен-

ня педагогічної антропології К. Ушинського: «Якщо педагогіка хоче виховувати людину в усіх відношеннях, то вона повинна передусім пізнати її теж в усіх відношеннях» [19, с. 23]. Аби пізнавати інших – потрібно пізнати самого себе. Це одна із базових заповідей, яка була викарбувана над входом до храму Аполлона у Дельфах. Учительська професія має передбачати глибоке знання нейроанатомії, зокрема особливостей функціонування мозку людини. Ще Гіппократ звертав увагу на те, що саме мозком людина пізнає, думає, відчуває смуток, радість, жаль, відрізняє красиве і огидне, добро і зло, приємне і неприємне, гнів і радість, страх і натхнення, розчарування і любов.

КРОК 5. Для того, щоб **Україна** могла розраховувати на відтворення суспільства із доданою цивілізаційною вартістю, що спроможне плекати духовні, культурні і технологічні надбання, вона **повинна підготувати вчителів – мотиваторів особистісного розвитку, здатних зацікавити учнів новими ідеями.**

Поєднання особистісних якостей вчителя, його глибоких знань вікової психології із професійними навичками використання новітніх технологій відкривають широкі перспективи для розвитку нелінійної освіти. Педагогу вже не потрібно зосереджуватися на передаванні інформації, насамперед він має скерувати свої зусилля на розвиток в учнів навичок критично осмислювати інформацію та вміння виробляти креативні рішення. Навчання дедалі більше ставатиме індивідуальним та опиратиметься на вибір учнів, що ставить під сумнів сформоване у XIX та XX століттях розуміння загальної середньої

освіти, оскільки не держава, а вже більшою мірою людина обиратиме зміст освіти. Не так атестати і дипломи, як індивідуальні портфоліо з відображенням різноманітних досягнень людини та її індивідуального поступу в обраних сферах діяльності будуть цікавими для роботодавців. **Підготовка вчителя до компетентного планування індивідуальної освітньої траєкторії учня є п'ятим кроком**, що відкриває простір учителю як носію позитивних змін. За такої обставини освіта може стати скерованою на розвиток таких особистісних якостей, як уява, креативність, ініціативність, лідерство, вміння розв'язувати комплексні проблеми і опрацьовувати знання для створення нової реальності. Майже всі інші вміння, які раніше потребувала людина, нині варто переосмислити, оскільки значну частину їх можуть виконувати роботи. Проте, незважаючи на «розум» роботів, великі швидкості технологічного прогресу та інновацій, значний обсяг навичок штучного інтелекту, роль і відповідальність людини лише зростатимуть, адже саме вона є творцем штучного розуму.

КРОК 6. Людина пізнає і проектує нову реальність, створює і програмує штучний інтелект, вона успадкувала від Всевишнього здатність творити, що забезпечило поступальний розвиток суспільства як цивілізованої реальності. Множинністю зусиль, скерованих на вдосконалення життя, забезпечується відтворення суспільства, коли кожне наступне покоління відтворює і примножує здобутки попередніх. *Визначальну роль у цьому відіграють батьки – природні вчителі дітей.* Саме тому надзвичайно важливе завдання суспільства – підвищувати педагогічну

компетентність батьків, сприяти тому, щоб батьки і педагоги співпрацювали і взаємодіяли в інтересах дітей. Через те **важливим завданням вищої педагогічної школи є підготовка педагогів до такої взаємодії.**

Сучасне покоління батьків, чий діти відвідують дитячі садки і школи, суттєво різниться від попередніх поколінь, для яких, переважно, учитель апріорі був незаперечним авторитетом. *Свій професійний авторитет нинішній педагог має підтверджувати постійно.* Це спонукає до того, що освітня програма професійної підготовки педагога має охоплювати необхідний рівень теоретичних знань і практичної підготовки, які дають змогу підтримувати високий рівень комунікації з батьками учнів та вихованцями. Це надважливо на рівні дошкільної і початкової освіти, адже роль батьків на цих етапах життя є визначальною. Набуття педагогом компетентності, що сприятиме встановленню атмосфери довірливої співпраці з батьками, можна розглядати як шостий крок назустріч новому вчителю.

КРОК 7. Як сьомий крок, що сприятиме приходу в сферу освіти педагогів нової формації, варто розглянути створення середовища, найсприятливішого для підготовки педагога. Університети та інші вищі навчальні заклади, що здійснюють професійну підготовку майбутніх педагогів, повинні мати найсприятливіші умови для навчання в естетичному і технологічному сенсах. *Висока культура освітнього закладу, зазвичай, позитивно відображена у професійній культурі педагога.* **Важливо, щоб майбутній педагог розвивався не як вузькопрофільний фахівець, а як професіонал, спроможний до широкої культурної інклюзії.**

ЧАС ІСТИНИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: якщо суспільство прагне досягти вершин досконалості – ЩО РОБИТИ

Отже, історія цивілізації є історією постійної, видимої та невидимої боротьби істот, що мають вигляд людини, за право належати до цивілізації. Можливо, саме тепер людство перебуває на переломному етапі цієї боротьби. Для українського суспільства – це час істини. **Якщо на цьому етапі ми припустимося помилки і не перетворимо освіту на реальний суспільний пріоритет – на-завжди залишимося на узбіччі цивілізаційного розвитку.** Ключова роль у цьому пріоритеті має належати педагогу, який на різних ступенях освіти допомагає дітям і молоді у пошуку смислів життя, збагачення його цінностями, ідеями, визначенні та виборі власної місії. Через те не можна віддавати освіту на поталу технологічному прогресу, бо, вилучивши з нього педагога, суспільство сприятиме перетворенню людей на бездушні придатки до машин. Це не заперечує ідеї розумних «аватарів» чи комп'ютерних персонажів для навчання в якості освітніх помічників людини, але вони, без сумніву, не можуть бути втіленням божества, хоч саме таку сутність закладали в давнє індійське слово аватар. Відомо, що людина народжується просто живою істотою і людиною є лише потенційно; її друге народження, вже у якості людської особистості, – процес триваліший і вимагає від усіх, хто до нього долучений, бути співтворцем, до певної міри «аватаром» – втіленням божества, бо лише ця обдарованість дає можливість допомагати потенційній людині стати ЛЮДИНОЮ.

Членам суспільства, які наділені високим ступенем повноважень і відповідальності, потрібно усвідомити, що створення умов для приходу в освіту молодих, кваліфікованих і компетентних педагогів-професіоналів – надзвичайно важливий чинник розвитку суспільства. Лише

ПРО ЩО ВЧИТЕЛЬ ЗОБОВ'ЯЗАНИЙ ЗНАТИ

Автори книжки «Революція в навчанні» наводять цитату Тоні Базана: «У моїй школі тисячі годин відводили на математику, тисячі годин – на мову і літературу, стільки ж часу – на географію, історію та інші науки. Тепер я запитую себе: скільки годин мене вчили того, як працює моя пам'ять чи функціонують мої очі? Скільки часу пішло на те, щоб навчити мене вчитися? Скільки годин навчальної програми відводять на те, щоб пояснити, як працює мій мозок? Яка природа моєї думки, і як вона впливає на наш організм? А відповідь тут одна – ніскільки! Іншими словами, мене не навчили головного – як послуговуватися своєю головою» [1, с. 73]. Проблема в тому, що і педагога ніхто не вчить «послуговуватися своєю головою», а для того, щоб бути ефективним наставником, необхідно знати, як живляться і взаємодіють 100 млрд нейронів людського мозку довжиною 100 000 кілометрів, значення гліальних клітин, які в десять разів перевищують кількість нейронів і мають вирішальне значення для всіх мозкових процесів, зокрема хімічного передавання інформації та її збереження у пам'яті [7, с. 23-29]. Учителю зобов'язаний знати, які частини мозку задіяні, коли людина читає, думає, рахує, грає на музичному інструменті, малює, слухає музику чи молитву, грає у теніс або футбол, та бути компетентним у тому, як розвивати мозок і різноманітні здібності людини. **Найважливіше, аби педагог розумів, що об'єктом його праці є «найтоніші сфери духовного життя особистості, яка формується, – розум, почуття, воля, переконаність, самосвідомість. Впливати на ці сфери можна так само – розумом, почуттями, волею, переконаністю, самосвідомістю.**

Найважливіші інструменти нашого впливу на духовний світ школяра – слово вчителя, краса навколишнього світу й мистецтва, створення обставин, в яких найяскравіше виражаються почуття – весь емоційний діапазон людських відносин» [13, с. 421].

Попри передбачення появи «педагогів-аватарів», нові технології не можуть замінити особистість учителя, як не замінило його радіо, телебачення, комп'ютер, Інтернет, відеодиски, планшети, YouTube та інші технологічні інновації. Основою навчання є взаємодія учня і вчителя, яку не замінить пристрій, бо він не може керувати процесом навчання, надихати, давати учневі можливість відчувати свою важливість та збагачувати знання цінностями. Це здатен зробити лише педагог, спроможний досконало поєднувати особистісні якості людини із можливостями і перевагами використання різноманітних сучасних гаджетів і технологій, педагог, який зможе перейти від заборони мобільних смартфонів до їх повноцінного використання як засобу навчання, до роботи за спеціальними освітніми й організаційними програмами, відомими як «боти» (скорочення від слова «робот»), інтернет-боти, що автоматично або згідно з розписом виконують дії через інтерфейси, призначені для учнів і студентів. Нині вже створюють платформи, що відкривають широкі можливості для інтелектуального розвитку людей, розкриття потенціалу та обдарованості кожної людини. Але всі вони залишатимуться лише технологіями без умілого поєднання з цінностями, методами і прийомами навчання, які використовує талановитий педагог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Драйден Г. Революція в навчанні / Г. Драйден, Дж. Вос. – Львів: Літопис, 2005. – 542 с.
2. Концепція Нової української школи [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konceptciya.html> (дата звернення 19.07.2017). – Назва з екрана.
3. Закон України «Про освіту» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Павловський А. Чому в Україні найменша в Європі зарплата? / А. Павловський // Віче [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3113/> (дата звернення 19.07.2017). – Назва з екрана.
5. «Професії майбутнього», які виникнуть у найближчі 20 років / За матеріалами BFM.ru/Н.Д. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: https://tsn.ua/nauka_it/profesiyyi-maibutnogo-yaki-viniknut-u-naiblizhchi-20-rokiv.html (дата звернення 19.07.2017). – Назва з екрана.
6. Робінсон К. Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту / К. Робінсон, Л. Ароніка. – Львів: Літопис, 2016. – 258 с.
7. Свааб Дік. Ми – це наш мозок / Дік Свааб. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. – 496 с.
8. Середня заробітна плата за видами економічної діяльності за місяць у 2016 році / Держстат України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/gdn/Zarp_ek_m/zedm_16_u.htm (дата звернення 19.07.2017).
9. Середня номінальна заробітна плата за видами економічної діяльності у 2017 році / Головне управління статистики у м. Києві [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=1139&lang=1> (дата звернення 19.07.2017).
10. Середня номінальна заробітна плата за видами економічної діяльності у 2017 році / Головне управління статистики у Київській області [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://kyivobl.ukrstat.gov.ua/content/p.php3?c=626&lang=1> (дата звернення 19.07.2017).
11. Середня номінальна заробітна плата за видами економічної діяльності у 2017 році / Головне управління статистики у м. Києві [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=1139&lang=1> (дата звернення 19.07.2017).
12. Стець Н. Коротко про теорію поколінь / Надія Стець [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.business-territory.com/articles/korotko-pro-teoriyu-pokoliny-pokoliny> (дата звернення 19.07.2017). – Назва з екрана.
13. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах / В. О. Сухомлинський. – Київ: Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 421.
14. У 2017 році зарплата вчителів зростає на 50% / Міністерство освіти і науки України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zik.ua/news/2016/11/16/u_2017_rotsi_zarplata_vchyteliv_zrosta_na_50_ministerstvo_osvity_992533 (дата звернення 19.07.2017). – Назва з екрана.
15. McCrindle, Mark, Wolfinger, Emily. The ABC of XYZ: Understanding the Global Generations. Sydney: UNSW Press, 2009. – P. 202-204.
16. Гоулман Д. Емоціональне лідерство: искусство управління людьми на основі емоціонального інтелекту / Д. Гоулман, Р. Бояцис, Э. Макки. – Москва: Альпина Бизнес Букс, 2008. – 301 с.
17. Палфри Дж. Дети цифровой эры / Дж. Палфри, У. Гассер. – Москва: Эксмо, 2011. – 368 с.
18. Рекомендація ЮНЕСКО/МОТ о положенні учителів, 1966 г. Рекомендація ЮНЕСКО о статусе преподавательских кадров высших учебных заведений 1997 г.: руководство для пользователей [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/1tadeB/0016/001604/160495g.pdf> (дата звернення 19.07.2017). – Назва з екрана.
19. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии / К. Д. Ушинский // Собрание сочинений в 10 т. – М.-Л., 1950. – Т. 8. – С. 23.

талановиті педагоги можуть створити передумови, які зусиллями їхніх учнів забезпечать відтворення українського суспільства з доданою цивілізаційною вартістю та виведуть нашу державу на рівень цивілізаційної конкурентоспроможності. Закон відтворення суспільства є неспростовним доведенням цієї істини. **Якщо суспільство прагне досягти вершин досконалості, найбільше коштів воно має інвестувати у людський розвиток і, насамперед, в учителів – «аватарів»** поступу, від яких, значною мірою, залежать якість і вартість людського капіталу. І тільки за таких обставин можливо подолати розрив між учителями поколінь «бебі бумерів» та X і дітьми, які належать до поколінь Z і Alfa, а також залучити до педагогічної діяльності молодих і креативних педагогів.

Український учитель: шаги навстречу. Інтерв'ю Віктора Огнев'юка Ольге Выговской

В статтю проаналізовані можливі шляхи подолання цифрового розриву між учителями та учнями, відсутності мотивації педагогів старшого покоління до подолання цього розриву, немотивованості молодих педагогів працювати в сфері освіти. Предложено підходи до вирішення вказаних проблем шляхом зміни освітньої програми, відмови від уніфікації педагогічного освіти, забезпечення практико-орієнтованого підходу до підготовки учителя, посилення гуманістичного змісту педагогічного освіти, розвитку лідерських якостей педагогів, вміння поєднувати знання з віковою психологією з використанням інноваційних технологій навчання. Значальну увагу приділено питанням зміни соціального положення педагогів в Україні як необхідного умови переходу до пріоритету людського розвитку.

Ключові слова: аватар, учитель, покоління, освіта, лідерство, компетентність, зарплатна плата, професійне розвиток, людський капітал, додана цивілізаційна цінність.

The Ukrainian teacher: getting closer. The interview of Viktor Ohnevnyuk to Olha Vyhovska

Possible ways to overcome the digital severance between teachers and students, the lack of motivation of older generation of pedagogues to overcome such severance, unmotivation of young pedagogues to work in the field of education are analyzed in the article. In it the approaches are suggested to solve indicated problems by the means of changes in educational programs, refusal of the unification of pedagogical education, ensurance of practical-oriented approach in teacher training, strengthening of human-science content of pedagogical education, development of leadership qualities of pedagogues, ability to combine knowledge of Developmental Psychology with usage of innovative learning technologies. Considerable attention is paid to issues of change of social position of pedagogues in Ukraine as the necessary condition for the transition to priority of human development.

Keywords: avatar, teacher, generation, education, leadership, competence, salary, professional development, human capital, added civilization value.